

УДК 377(075)

О.І. Огієнко
м.Київ

КОМПЕТЕНТІСНО-МОДУЛЬНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У сучасній світовій спільноті відбувається зміна ціннісних орієнтацій, що зумовлюється переходом від індустріального до постіндустріального суспільства. Ці зміни викликають зміни освітньої парадигми, із корегуванням цілей освіти з орієнтацією на одержання більш соціально інтегрованого результату. Суттєвий вплив має й входження України до Болонського процесу. Це визначає переорієнтацію оцінки результату вищої педагогічної освіти з поняття «навченість», «вихованість», «освіченість» на поняття «компетенція», «компетентність», відповідно яким основним результатом освіти повинні стати не тільки знання, уміння та навички, але й здатність та готовність майбутнього фахівця самостійно вибудовувати свою професійну діяльність. Це визначає необхідність впровадження компетентнісного підходу, який базується на особистісно-орієнтованій концепції освіти у відповідності з сучасною парадигмою професійної освіти, яка, у свою чергу, спрямовує зміни у структурі стандартів, їх узгодження з професійними стандартами, орієнтацію на формування ключових та професійних компетенцій, зміни змісту навчальних планів та програм тощо.

З цієї точки зору ефективним виявляється компетентнісно-модульний підхід до навчання, який дозволяє індивідуалізувати процес навчання, з набуття студентами компетенцій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що завдяки працям російських (В. Байденка, В. Бондаря, Ю. Варданян, Л. Карпової, Н. Кузьміної, І. Зимньої, А. Маркової, С. Ракова, В. Сластьоніна, А. Хуторського та ін.) та українських (Н. Бібік, О. Бігич, О. Бірюк, І. Булах, О. Дубасенюк, Г. Єльнікова, І. Єрмаков, О. Заблоцька, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, Л. Хоружа та ін.) в педагогічній науці склалися основи теорії компетентнісного

підходу: визначено сутність, зміст і структуру професійної компетентності, виявлено умови, розроблено технологічні основи її формування.

Наприкінці 20-го століття починає ретельно вивчатися модульний підхід до навчання такими вченими як: О. Алексюк, Б.Гольдшмидт, М.Гольдшмидт, В.Зинкевичус, Дж.Рассел, Л.Романишина, М.Чошанов, Л.Юцявичене та ін..

Проте, хоча проблематика компетентнісного та модульного підходів в освіті стала предметом дослідження багатьох науковців, але специфіка та механізми компетентнісно-модульного підходу в професійній освіті ще чекає свого наукового вирішення.

Саме тому метою нашої статті стало визначення та обґрунтування інноваційного потенціалу модульних технологій, що базуються на компетенціях як важливої складової компетентнісно-модульного підходу у професійній освіті

Дослідження доводить, що компетентнісний підхід не є новим у галузі освіти. Вважається, що «засновником компетентнісного підходу був Аристотель, який вивчав можливості стану людини, що позначається грецьким «*atere*» - сила, яка розвивалася та удосконалювалася до такої міри, що ставала характерною ознакою особистості» [2, с. 15]. На думку І. Зимньої, компетентнісний підхід здатен зберегти культурно-історичні, етно-соціальні цінності, якщо компетентності розглядати як складні особистісні утворення, що містять і інтелектуальні, і емоційні, і моральні складові [2].

Заактуалізуємо, що компетентнісний підхід орієнтований, перш за все, на результат освіти. Це знаходить вираження у певних компетенціях та спрямовується на тип життєдіяльності за Фроммом «я живу». Тому саме він здатен забезпечити урахування запитів суспільства та економіки при підготовки майбутнього фахівця: адаптування до швидкоплинних змін та вимог («плаваючи» професійні межі, динаміка професій, гнучкі форми зайнятості тощо), здійснювати підготовку їх як активних суб'єктів нової освітньої парадигми – «освіти впродовж життя». Звідси, важливим стає не тільки й не стільки інформування студента, надання йому суми знань, а головним виступає формування умінь самостійно та творчо вирішувати проблеми, що виникають у різних галузях життєдіяльності. Це

актуалізує необхідність вибору змісту освіти, який повинен сприйматися тими, хто навчається, як «свій» та вести до індивідуалізації навчального процесу з можливістю вибору форм, методів навчання, темпів засвоєння навчального матеріалу.

З цієї точки зору ефективним є компетентнісно-модульний підхід, в основі якого лежать модульні технології, що базуються на компетенціях. В їх основі лежить «модуль» від лат. «module» - функціональний вузол. За визначенням засновник модульного навчання Дж. Рассела, модуль – це навчальний пакет, що охоплює одну концептуальну одиницю навчального матеріалу [9]. Водночас модуль розуміють як логічно виділену в навчальній інформації частину, що має цілісність та закінченість [5], як цілісну програму дій та методичні вказівки до засвоєння [6]. Увесь навчальний матеріал, який необхідний для формування компетентності, поділяється на окремі відносно закінчені частини, кожна з яких відповідає певним функціям соціальної, професійної, пізнавальної чи інноваційної діяльності. Завдяки тому, що засвоєння модулю гарантує готовність до реалізації тієї чи іншої функції, досягається висока мотивація до навчання, а побудова освітньої програми як гнучкої сукупності модулів дає можливість тим, хто навчається дійсно здійснювати вибір та побудову індивідуальної траєкторії у навчальному процесі.

Провідними принципами модульної технології, що базується на компетенціях є: принцип модульності, який забезпечує здійснення навчання за модулями у відповідності зі змістом професійної діяльності; принцип контекстності, який дозволяє наблизити зміст освіти до реальної практичної діяльності; принцип зорієнтованості на потреби ринку праці, який дозволяє враховувати потреби економіки та ринку праці; принцип структурування змісту навчання, який забезпечує структурування матеріалу модулю на більш менші частини; принцип гнучкості, який дає можливість адаптувати модульні програми до індивідуальних запитів та рівня підготовки тих, хто навчається; принцип усвідомленої перспективи, який розкриває сутність та зміст компетенцій, що набуваються; принцип паритетності, що забезпечує суб'єктний характер взаємодії

того, хто навчається і того, хто навчає; принцип прозорості, що робить зрозумілою та відкритою зміст компетенцій і для роботодавців (соціальних партнерів), і для тих, хто навчається; принцип індивідуалізації, що надає кожному, хто навчається створювати індивідуальну траєкторію навчання та засвоювати компетенції у власному темпі.

Зауважимо, що компетентісно-модульний підхід при проектуванні модульної технології, базується саме на компетенціях, які розуміються як сукупність знань, умінь, відношень та досвіду, що ефективно використовуються як в знайомих, так й у нових трудових ситуаціях, а не на компетентностях, що трактуються як адекватна поведінка робітника на виробництві [3].

Дослідження показало, що активна розробка модульних технологій, що базуються на компетенціях розпочалася у розвинутих країнах світу після Міжнародної конференції з освіти дорослих, яка відбувалася у 1972 році у Токіо і, на якій саме модульна технологія, що базуються на компетенціях була визнана як найбільш адаптована та ефективна для неперервної професійної освіти. Такий висновок зумовлювався зростанням конкуренції на ринку праці; потребою розбудови системи професійної освіти у відповідності з швидкоплинними змінами, що відбуваються у суспільстві; необхідністю переходу від концепції «освіти на все життя» до концепції «освіта впродовж життя».

Наприклад, у Швеції модульні технології, що базуються на компетенціях поступово витіснили раніше актуальне модульне навчання, яке ми звикли називати блочно-модульним, та широко впроваджуються на всіх рівнях професійної освіти. Їх головною складовою є профілі компетенцій, які необхідні для виконання функцій спеціаліста. Профілі компетенцій регулярно оновлюються (приблизно раз на рік) з метою відповідності до тих змін, що відбуваються на ринку праці. Зміна профілів компетенцій визначається через процедуру, яка у міжнародній практиці має назву «аналіз потреб в уміннях» [4]. Особливо наголосимо на тому, що ця процедура здійснюється у тісній співпраці з соціальними партнерами.

У Швеції існує майже 17 національних програм, кожна з яких розрахована на 3 роки. Ці програми, з одного боку, надають загальну освіту широкого профілю, яка дає можливість продовжити навчання в університеті чи університетському коледжі, а з іншого боку, забезпечують засвоєння професійних модулів початкової професійної освіти.

Зазначимо, що на рівні початкової професійної освіти у профільних класах гімназії реалізується так звана «полімодульна» модель, у якій професійна складова вивчається із застосуванням модульних технологій, що базується на компетенціях, а загальноосвітні предмети - із застосуванням традиційних технологій [4].

Цікавим є висновок експертів стосовно того, що запровадження модульних технологій, що базуються на компетенціях, при викладанні загальноосвітніх предметів призводить до зниження якості загальної освіти.

У Фінляндії модульні технології, що базуються на компетенціях теж широко використовуються у професійній освіті різного рівня. Так, кваліфікацію початкової професійної освіти є можливість одержати шляхом проходження процедури оцінки компетенцій у відповідному агентстві, навіть без завершення обов'язкової освіти. Таким же чином присвоюються всі кваліфікації неперервної професійної освіти дорослих.

Вимоги до програм навчання, що базується на компетенціях, регулюються кваліфікаційними стандартами, що базуються на компетенціях, та базовою програмою навчання, яка затверджена Міністерством освіти. Одним з механізмів регулювання є акредитація кваліфікацій.

Існує три рівня кваліфікацій, що базуються на компетенціях:

- професійні кваліфікації, що містять вимоги до знань та умінь, які необхідні для виходу на ринок праці у певній галузі професійної діяльності;
- кваліфікації продовженої професійної освіти, що включають вимоги до компетенцій, які повинні мати спеціалісти у певній галузі професійної діяльності. Вони можуть бути одержані у системі неперервної освіти,

при наявності базової освіти у даному секторі та трьохрічного стажу роботи;

- кваліфікації професійної спеціалізації, які вказують на засвоєння більш складної діяльності у даній професійній галузі. Ці кваліфікації можуть бути отримані у системі неперервної професійної освіти при наявності базової освіти у даній галузі та п'ятирічного робочого стажу.

Національні освітні програми та національні стандарти кваліфікацій у Фінляндії розробляються Національною Радою з освіти у співпраці з представниками галузей та експертів.

У межах неперервної професійної освіти для одержання кваліфікації зазвичай навчаються за індивідуальними планами. Водночас тим, хто навчається зараховується освіта, що була одержана раніше, а також знання та уміння, що були набуті у процесі трудової діяльності (неформальна освіта). Людина може опанувати всю навчальну програму чи її частину, оскільки всі кваліфікації розподілені на модулі, що відповідають певним завданням професійної діяльності.

Важливим є те, що вимоги до стандартів кваліфікацій формуються з використанням прогностичного методу – «методу потреб у робочій силі», на основі вимог роботодавців та результатів дослідження перспективних потреб ринків праці, які здійснюються фахівцями різних служб, що представляють компанії та галузеві міністерства.

Міністерства освіти формує загальні цілі, пропонує структуру професійної освіти та перелік освітніх програм, а також ліцензує місцеві організації, що реалізують освітні програми.

Розробкою кваліфікацій, що базуються на компетенція та критеріїв їх оцінки займаються спеціальні галузеві комітети з освіти починаючи з 1994 року. Щорічно присвоюються приблизно 36000 кваліфікацій професійної освіти та 12 500 кваліфікацій неперервної освіти [4;7].

Цікавим, на нашу думку, є англійський підхід до вирішення даної проблеми. У Великій Британії професійна освіта базується на національних професійних

стандартах, у відповідності з якими формуються національні кваліфікації професійної освіти. Останні не містять вимог до курсу/програми навчання, їх не можна пов'язувати з строком чи місцем навчання. Людина повинна набути знання та уміння (компетенції), що необхідні для одержання національної кваліфікації професійної освіти, і не має значення як і де вона це робила.

Національні професійні кваліфікації професійної освіти є частиною національної кваліфікаційної рамки, яка затверджена урядом Великої Британії. На основі національних професійних кваліфікацій здійснюється розробка програм навчання як навчальним закладом, так й зовнішніми структурами, які відповідають за оцінку та акредитацію кваліфікацій.

Подібним чином формуються національні стандарти професійної освіти у Німеччині. Це забезпечує орієнтацію на результат програм професійної освіти, тобто на компетенції [3;4].

Відомо, що у Німеччині професійна освіта здійснюється у межах двох систем – дуальної, коли поєднується навчання на базі освітнього закладу та на базі підприємства та системи на базі тільки навчального закладу. У будь-якій формі вона регулюється державними стандартами професійної освіти, які розробляються під егідою Федерального інституту професійної освіти (BiBB).

Стандарти професійної освіти, особливо у межах дуальної системи створюються, впроваджуються та оцінюються у співпраці з роботодавцями, профспілками, федеральним урядом, урядами земель, торгово-промисловими палатами та Федеральним інститутом професійної освіти (BiBB). Їх важливою складовою є вимоги до проведення сертифікації, тобто підтвердження здатності того, хто навчається виконувати основні функції у межах професії, які містяться у стандарті професійної освіти. Зауважимо, що у стандарти включені вимоги до методів та процедур проведення сертифікації та оцінки. Доречи, питаннями оцінки та сертифікації займаються торгово-промислові палати.

В Ірландії реалізація модульних технологій, що базуються на компетенціях, є національною стратегією розвитку професійної освіти. Вихідним принципом формування програм навчання є національні кваліфікації освіти. Модульні

програми, що базуються на компетенціях, розробляються для кожної галузі професійної діяльності та професії у відповідності з вимогами ринку праці до різних рівнів кваліфікації. Всі програми проходять затвердження чи ліцензування Агентством з національних кваліфікацій при Міністерстві освіти та науки державним агентством, яке відповідає за присудження дипломів про одержання професійної освіти [3;4].

Міністерство освіти Нідерландів офіційно визнало переваги модульних технологій, що базуються на компетенціях, розглядаючи їх як засіб подолання невідповідності компетенцій працівника, які він отримує у закладах професійної освіти та компетенціями, яких потребує сучасний ринок праці; як засіб формування у тих, хто навчається особистісних якостей та ключових компетенцій, які необхідні для життя у суспільстві, що базується на знаннях.

Особливу увагу у модульних технологіях, що базуються на компетенціях, приділяється таким аспектам: інтеграція навчання у трудове середовище, оскільки її відсутність може привести до зниженню ефективності зазначеної технології; виділення додаткових ресурсів, які необхідні для забезпечення такої інтеграції та створення освітнього середовища, а також створення можливості здійснювати оцінку компетенцій у реальних трудових ситуаціях [8].

Не менш відпрацьованою є шотландська модель модульної технології, що базується на компетенціях, за якою точно встановлюються стандарти результативності, а поняття компетентності визначається як виконання дій для забезпечення точно визначеної якості, тобто здатність здійснювати діяльність у відповідності з певними стандартами.

Ми вважаємо, що не можна стверджувати, що застосування модульних технологій, що базуються на компетенціях, обов'язково призведе до очікуваного результату, оскільки процес засвоєння компетенцій відбувається індивідуально, а стартові можливості людини, разом з її професійним та соціальним досвідом, віковими та психологічними особливостями дуже різняться між собою. Проте модульні технології, що базуються на компетенціях, передбачають чітко визначені результати навчання на досягнення та оцінку яких спрямована вся

навчально-пізнавальна діяльність; дозволяють здійснити більш оптимальний відбір як змісту навчання, так і форм та методів навчання; створювати модульні програми, що базуються на компетенціях.

Основною якісною характеристикою модульних програм, що базуються на компетенціях, є їх гнучкість, яка забезпечує індивідуалізацію навчання; оперативність у внесенні змін в існуючі модулі чи заміна їх новими у відповідності до вимог ринку праці; на основі комбінування різних модулів можна створювати різні навчальні курси в залежності від потреб тих, хто навчається.

За результатами міжнародних досліджень, що присвячені аналізу модульних технологій, що базуються на компетенціях, основні переваги модульних програм, що базуються на компетенціях, зумовлюються: можливістю ясно та чітко формулювати цілі та завдання навчальної програми; спрощенням системи адміністрування навчального процесу; розширенням цільових груп навчання; підвищенням ефективності особистісної діяльності та відповідальності тих, хто навчається та тих, хто навчає; реальною індивідуалізацією навчального процесу; підвищенням рівня взаємодії суб'єктів навчального процесу; реальною підготовкою до трудової діяльності; підвищенням довіри соціальних партнерів; формуванням стандартних, об'єктивних, незалежних умов оцінки якості засвоєння програм навчання [1;3;4].

Підсумовуючи викладене вище, приходимо *висновку*, що інноваційний потенціал у професійній освіті модульних технологій, що базуються на компетенціях забезпечується: особливістю сучасного суспільного та економічного розвитку суспільства, яке швидко змінюється; відповідністю концепції освіти впродовж життя; зорієнтованістю на результат, який є значущим для ринку праці, і під яким розуміють ті компетенції, (тобто інтегрована сукупність знань, умінь, відношень та досвіду), носіями яких будуть особи, які закінчили програму навчання; посиленням «діалогу» між освітою та ринком праці, поглибленням їхньої взаємодії та співпраці; можливістю подолання невідповідності компетенцій, які людина набуває у закладах професійної освіти та компетенціями,

яких потребує сучасний ринок праці; можливостями створювати спеціальне навчальне середовище, що імітує реальне трудове середовище; фокусуванням на компетенціях, на методах їх діагностики та оцінки; індивідуалізацією навчання, реальною можливістю створення індивідуальної освітньої траєкторії; організацією самоспрямованого та самокерованого навчання, що мотивує того, хто навчається брати відповідальність за своє навчання, а в майбутньому - за своє професійне зростання; застосуванням модульних програм, що базуються на компетенціях, які розробляються на основі національних професійних кваліфікацій та здатні гнучко реагувати на зміни, вимоги ринку праці та запит на нові компетенції.

Проведене дослідження не вичерпує зазначену проблему. Особливо перспективним може бути вивчення та обґрунтування механізму оцінювання у межах модульних технологій, що базуються на компетенціях.

Література

1. Десятов Т.М. Особливості навчання за модульними програмами, що базуються на компетенціях [Текст]/ Т.М. Десятов // Педагогічна освіта і освіта дорослих: європейський вимір: зб.наук. пр. / Ред. Л.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало. - К.; Хмельницький, 2008. - С. 280-293.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании [Текст] / И. А. Зимняя. – М. : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов. – 2004. – 20 с.
3. Муравьева А.А. Организация модульного обучения, основанного на компетенциях /А.А. Муравьева, Ю.Н. Кузнецова, Т.Н. Червякова. – М.: Альфа-М, 2005 – 96 с.
4. Олейникова О.Н. Модульные технологии: проектирование и разработка образовательных программ /О.Н. Олейникова, А.А. Муравьева, Ю.Н. Коновалова, Е.В. Сартакова. Изд.2-е, перераб. и доп. – М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2010. – 256с.

5. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2т. /Г.К. Селевко (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»). - М.: НИИ школьных технологий, 2006. - 816с.
6. Юцявичене П. Теория и практика модульного обучения / П. Юцявичене – Каунас, 1989. – 271 с.
7. Competence-based Qualifications. National Board of Education. Finland, 2003
8. Competence-based VET in the Netherlands: background and Pitfalls //Journal of VET. – 2004. - №56 (4). P. 523-538
9. Russell J.D. Modular Instruction. - Minneapolis, Minn., Burgess Publishing Co., 1974. – 164 p.

Анотація

Огієнко О.І. Компетентнісно-модульний підхід у професійній освіті : зарубіжний досвід

У статті розкриваються сутнісні характеристики компетентнісно-модульного підходу; аналізується зарубіжний досвід застосування модульних технологій, що базуються на компетенціях; обґрунтовуються особливості модульних технологій та модульних програм, що базуються на компетенціях та визначається їх інноваційний потенціал.

Ключові слова: компетентнісно-модульний підхід, компетенції, модульні технології, що базуються на компетенціях, модульні програми, що базуються на компетенціях.

Аннотация

Огиенко Е.И. Компетентностно-модульный подход в профессиональном образовании: зарубежный опыт

В статье раскрываются сущностные характеристики компетентностно-модульного подхода; анализируется зарубежный опыт использования модульных технологий, основанных на компетенциях; обосновываются особенности модульных технологий и программ, основанных на компетенциях и выявляется их инновационный потенциал.

Ключевые слова: компетентностно-модульный подход, компетенции, модульные технологии, основанные на компетенциях, модульные программы, основанные на компетенциях.

Summary

Ogienko O. The competency-modular approach in vocation education: foreign experience

In the article characteristics of the competency-modular approach is described; foreign experience of the modular competency-based technologies usage is analyzed; features of the modular competency-based technologies and the programs are proved and their innovative potential is defined.

Keywords: competency-modular approach, competence, modular competency-based technologies, modular competency-based learning programmers.